

YEDÂLÎ
(اليدالي)

Muhammed b. Muhtâr
b. Muhammed el-Yedâlî
(ö. 1166/1753)

Moritanyalı âlim.

1096'da (1685) Moritanya'nın güneyindeki tarihî Şinkit bölgesinde Trârze'deki Kible'nin merkezi Tendegsem'de doğdu. Soyu, Berberîler'in Sanhâce kolundan Zevâyâ'nın İdevdây kabilesinin kurucusu Yidâc'a kadar ulaşır. Nisbesindeki Yedâl kelimesinin aslı "ceddü Âlî"dir ve Yeddâl diye de söylenir. Bazı eserlerde zikredilen Deymânî nisbesi, annesi Umbaylulla (Fâtıma) bint Sîdî el-Emîn'in Deymâniyyûn'a mensubiyetinden kaynaklanmaktadır. Yetim olarak büyüyen Yedâlî ilk eğitimi aile ortamında, Kur'an eğitimi Eşfağ Ebû Muhammed Abdullah b. Ömer et-Tunkelî'den aldı. Diğer hocaları arasında şeyhi Minnehan b. Mûd b. Mâlik, Muhtâr b. Mustafa el-Yedâlî, Ahmed b. Eşfâk el-Muhtâr Bâbû ve Muhtâr b. Fâğ Mûsâ yer alır. Erken yaşlarda üstün zekâsıyla öne çıkan Yedâlî'nin biri Ağâdîr-Dûm arasında, diğeri yaşadığı bölge sınırları içinde gerçekleşen iki seyahatinden söz edilmektedir. 1677'de bölgede yerleşik hayat süren Zevâyâ ile yaşamlarını göçmen olarak sürdüren Benî Süleym Arapları'nın soyundan gelen Benî Hassân kabilesi arasında cereyan eden Şürbübbe savaşında çok sayıda asker, âlim ve şairin yanı sıra halktan da birçok kişi ölmüş, bu arada pek çok kitap yok olmuştur. Yedâlî üzerinde büyük etkisi olan bu savaş onun eserlerine de yansımış, bir bakıma Zevâyâ'nın resmî tarihçiliğini üstlenerek eserlerinde değerli bilgiler aktarmıştır. Moritanya'nın İcîdî bölgesinde vefat eden Yedâlî tefsir, fıkıh, usul ve siyer gibi alanlar dışında şairlik yönüyle de tanınmaktadır. Onun Şâzeliyye'ye intisabına Muhtâr b. Mustafa el-Yedâlî vesile olmuştur. Esasen tarikatın Nâsiriyye kolunu Kible bölgesine ilk yayan kişi bu hocasıdır; Yedâlî de Şinkit'te süfiliğin yayılmasına öncülük etmiştir.

Eserleri. 1. *Dîvânü şî'ri Muḥammed el-Yeddâlî ed-Deymânî*. Zühde dair şiirleriyle medih ve mersiye ağırlıklı şiirlerinin bir araya getirilmesiyle oluşan 1000 beyit hacminde bir eserdir (nşr. Âmir b. Akkâh, Rabat 1989). 2. *ez-Zehebû'l-ibriz fî tefsîri Kitâbillâhi'l-'aziz*. Moritanya'da hem genel anlamda hem de işâri açıdan kaleme alınan ilk tefsir çalışması

olup bölgede XII ve XIII. (XVIII ve XIX.) yüzyıllarda yazılan tefsirlerden günümüze ulaşan tek örnektir. 1160'ta (1747) tamamlanan dört ciltlik eser henüz yazma halindedir (el-Ma'hedû'l-Mûrîtânî li'l-bahsi'l-ilmî, IMRS, Nuakşot, nr. 149, 2176, 2791, 2836). Ancak müellifin torunlarından İsmâil b. Râcîl b. Ahmed Sâlim'in eseri neşre hazırladığı bilinmektedir. Franck Leconte kitap üzerine yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 3. *Ḥâtimetü't-taşavvuf ve şerḥuhâ* (bk. bibl.). Senegal'de Müridiyye tarikatının kurucusu Ahmedü Bamba'nın (ö. 1927) kaleme aldığı *Mesâlikü'l-cinân fî cemi' mâ ferraḥahu'd-Deymânî* adlı esere ilham kaynağı olduğu belirtilir. 4. *Ḳavâ'idü'l-'akâ'id*. Eserde geleneksel akaid konuları dışında evliya yaklaşım, Aristo'nun astrolojideki görüşleri, ilm-i hurûf, filozoflara göre bedenin dâimî şekilde kayboluşu gibi konular ele alınmaktadır. Eser Muhtâr b. Cencî tarafından manzum olarak özetlenmiştir. 5. *Ferâ'idü'l-fevâ'id*. Eş'arî mezhebine dair bir akaid kitabıdır. 6. *Hulletü's-siyerâ' fî ensâbi'l-'Arab ve sîreti ḥayri'l-verâ'* (bir nüshası için bk. Rebstock, s. 80). 7. *Şiyemü'z-Zevâyâ*. Zevâyâ ve Benî Hassân kabilelerinin tarihiyle Şürbübbe savaşı hakkındadır. 8. *Emrû'l-velî Nâsirüddîn (Emru Şürbübbe, Ğazavâtü Şürbübbe, Kerâmâtü Nâsiriddîn, Menâkıb ve Meğâzî Nâsiriddîn)*. Şürbübbe savaşında Zevâyâ'nın kumandanı olan Nâsirüddin ed-Deylemî hakkında yazılan eser İsmâil Hamet tarafından *Şiyemü'z-Zevâyâ* ile birlikte Fransızca'ya tercüme edilmiştir (*Chroniques de la Mauritanie Sénégalaise: Nacer Eddine*, Paris 1911). 9. *Şalâtü rabbî*. Müellifin na'tlarından meydana gelen eser üzerine yine müellif el-Mürebîbî *şerḥu Şalâti rabbî* adıyla bir şerh kaleme almıştır (nşr. Muhammed b. Ahmed eş-Şinkitî, baskı yeri yok, 2003). 10. *Risâletü'l-lef'a*. Hocalarından Minnehan'ın oğlu Muhammed el-Emîn ile fıkha dair ortak ve tartışmalı görüşlerini içermektedir. 11. *Fetâvâ*. Yedâlî'nin daha ziyade nevâzil konusundaki fetvalarından ibarettir. 12. *Risâletü'n-naşîha fî'l-emri bi'l-ma'rûf*. 13. *Risâle fî mesâlikü'l-'ille*. Fıkha dairdir. 14. *Vâzihu'l-mezâhib fî sîreti'l-muhtâr ḥayri'l-mezâhib*. Hz. Muhammed'in nesbi hakkında manzum bir eserdir. Yedâlî'nin diğer eserleri de şunlardır: *en-Naşiha li-ebnâ'i 'umûmetihî, eş-Şavârimü'l-Hindüvâniyye fî reddi şibhi'l-cîmi's-Sûdâniyye, el-Farḳ beyne'l-cem' ve ismü'l-cem' ve ismü'l-cins ve 'ale-mü'l-cins* (Yedâlî'nin çoğu yazma halinde

olan ve Nuakşot'ta Râcîl b. Ahmed Sâlim ve Muhammed Sâlim b. Mahbûbî'nin özel kütüphanelerinde bulunan eserleri için bk. Rebstock, s. 45, 52-53, 78, 80; Leconte, *Un exégèse*, s. 14-15, 119). Moritanyalı âlim Muhammed en-Nâbiga el-Kâllâvî, Yedâlî'nin tasavvufî yönü hakkında *en-Necmü's-şâkıb fî ba'z mâ li'l-Yedâlî min menâkıb* adıyla bir eser yazmıştır (nşr. Muhammezün vüld Bâbbâh, Nuakşot 1995).

BİBLİYOGRAFYA :

Yedâlî, *Nuşuş mine't-târîhi'l-Moritânî* (nşr. Muhammezün vüld Bâbbâh), Beytülhikme 1990, neşreden giriş, s. 19-54; U. Rebstock, *Sammlung arabischer Handschriften aus Mauretanien*, Wiesbaden 1989, s. 45, 52-53, 78, 80; Franck Leconte, *Un exégèse mystique du Coran au XVIIIème siècle dans le sud-ouest de la Mauritanie (al-Gibla)* (yüksek lisans tezi, 1995), Université de Marseille, tür.yer.; a.mlf., "al-Yadâlî", *El² (Fr.)*, XI, 246-247; M. Muhtâr vüld es-Sa'd, *İmâretü't-Tirârze ve 'alâkâtüha't-ticâriyye ve's-siyâsiyye ma'a'l-Fransiyyîn min 1703 ilâ 1860*, Rabat 2002, I, 94, 264, 268-269; Muhammed b. Sîdî Muhammed b. Mevlây, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrûn bi-bilâdi Şinkit*, Kiffa / Moritanya 2008, s. 230-276; T. Cleaveland, "Islam and the Construction of Social Identity in the Nineteenth-Century Sahara", *JAfr.H*, XXXIX/3 (1998), s. 365-388; Kota Kariya, "Khâtima (fi) al-Tasawwuf: An Arabic Work of a Western Saharan Muslim Intellectual", *JAAS*, LXXXI (2011), s. 133-146.

AHMET KAVAS

YEDİ ADA CUMHURİYETİ

**İyonya denizinde
eski Venedik adalarından
oluşturulan özerk idare
(1800-1864).**

Osmanlı ve Rusya himayesinde 1800 yılında kurulan Yedi Ada Cumhuriyeti (Cumhuru) (The Republic of The Seven United Islands), Korfu (Corfu), Kefalonya (Kefalonia), Zanta (Zante), Ayamavra (Lefkas), Çuka (Cerigo), İtaki (Ithika) ve Pakso (Paxos) adalarından oluşmaktaydı. Adaların toplam yüzölçümü yaklaşık 2.307 km² idi. Osmanlılar'ın Cezâyir-i Seb'a-i Müctermia Cumhuru olarak adlandırdığı bu siyasal yapı, Mora yarımadasının kuzeybatısında, Arnavutluk'un güneyinde ve Adriyatik deniziyle Akdeniz'in kesiştiği, eskiden Venedik denizi denilen bölgede yer alıyordu.

Yedi Ada grubu Ortaçağ'da Roma ve Bizans dönemlerini yaşadı. İstanbul'un Latinler'in eline geçtiği (1204) IV. Haçlı Seferi sonunda adaların çoğu Venedik Cumhuriyeti hâkimiyetine girdi. Korfu ve Pakso 1386'da kesin biçimde Venedikliler'in idaresine girdi (Jervis, s. 77-117). Fâtih Sultan Mehmed zamanında İtalya'nın fethi için çı-

kılan Otranto seferi esnasında Gedik Ahmed Paşa kumandasındaki Osmanlı donanması bölgenin önemli adaları Ayamavra, Kefalonya ve Zanta'yı fethetti (884/1479). Fâtih'in ölümü üzerine bu hâkimiyet son buldu. Korfu'nun alınması için Kanûnî Sultan Süleyman'ın emriyle Barbaros Hayreddin Paşa komutasındaki kuvvetler Korfu'yu kuşattı (18 Ağustos 1537). Ertesi yıl Preveze zaferinin ardından Çuka dahil bölgedeki adaların büyük bölümünde egemenlik sağlandı; ancak bu egemenlik kalıcı olmadı. II. Selim döneminde Kıbrıs Venedik'ten alınınca (1571) Doğu Akdeniz'in tam denetimi için Yedi Ada'nın fethine teşebbüs edildiyse de yine başarı sağlanamadı. Bu tarihten itibaren adalara yönelik müslüman korsan saldırıları sürdü. Adalar Osmanlılar ile Venedikliler arasında el değiştirdi. Venedik idaresi döneminde Osmanlı toprağı Mora'dan ve bazı adalardan Rumlar Yedi Ada'ya yerleşmeye başladı. Osmanlılar'ın Kutsal İttifak ülkelerine karşı yenilmesiyle imzalanan 1699 Karlofça Antlaşması hükümlerine göre Korfu, Zanta, Kefalonya ve Ayamavra ile Mora'nın Venedik'e bırakılması kabul edildi. Mora yarımadasının 1715'te Venedik'ten geri alınması esnasında başta Korfu olmak üzere adaların fethine çalışıldıysa da 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması'yla yine eski duruma döndü. Yedi Adalar grubuna dair hâkimiyet mücadelesinde en önemli dönemlerden biri Fransa'nın Dalmaçya denizine kadar indiği İtalya harekâtının ardından yaşandı. 1797 seferinde Napolyon Bonapart burasını kolayca zaptetti. Bu gelişme üzerine bölgede etkin güç olan Avusturya, Fransa ile 17 Ekim 1797'de Campo-Formio Antlaşması'nı imzaladı. Bölgeyi yeni baştan şekillendiren ve Venedik Cumhuriyeti'ni tarih sahnesinden silen bu antlaşmanın 5. maddesi Venedik'e ait İyonya adalarının Fransa'ya bırakılmasını öngörüyordu. Bu gelişmeler neticesinde Osmanlı Devleti ile Fransa sınır komşusu oldu. Fransızlar, Korfu'yu ileride Akdeniz'de yapacakları askerî harekât için bir üs haline getirdiler. Bir taraftan da Mora, Akdeniz adaları ve Ar-

navutluk ahalisini Osmanlı aleyhinde kışkırtmaya başladılar.

Ahalisinin çoğunluğu Rumlar'dan meydana gelen Yedi Ada'nın statüsü Fransa'nın Temmuz 1798'de Mısır'ı işgal etmesiyle tekrar değişti. Doğu Akdeniz'deki güçler dengesini altüst eden bu saldırı, Avrupa'da Fransa'ya karşı mücadele eden İngiltere ve Rusya'yı Osmanlılar'ın müttefiki haline getirdi. Osmanlı-Rus müttefik donanmaları Fransızlar'a karşı Adriyatik denizine hareket etti. Bu arada bölgenin önemli idarecilerinden Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa da devreye sokuldu. Müttefik donanma, Fransa denetimindeki adaları ele geçirirken Ali Paşa da Arnavutluk sahilindeki liman ve iskeleleri denetim altına alacaktı. Tepedelenli'nin emrindeki paralı Arnavut askerleri Korfu'nun karşısındaki Butrinto Kalesi'ne yerleşti. Kısa sürede sahiller tamamen zaptedildi. Buralardaki Fransız askerleri Korfu'ya sığındı. Müttefik donanma ise ilk olarak 1799'da Zanta'yı ele geçirdi. Bunun üzerine Ayamavra halkı müttefiklere itaatini bildirdi. Bu başarıların ardından Korfu'ya hareket edildi. Osmanlılar için Korfu'nun fethi Rumeli'nin Batı kısmının emniyet altına alınması bakımından önem arz ediyordu. Bu sebeple müstahkem Korfu Kalesi dört bir yandan kuşatıldı ve şiddetli saldırılar gerçekleştirildi. Kalenin direnmesi üzerine Yanya valisi ile diğer Rumeli paşalarından asker istendi. Nihayet kale 5 Mart 1799'da zaptedildi. Kalelerde Fransızlar'a ait çok sayıda mühimmat ele geçirildi. Böylece Yedi Ada'nın denetimi tamamen müttefiklerin yönetimine geçmiş oldu. Fethin ardından savaşın maliyeti hesaplandı. Buna göre Rus askerleri için yapılan sarfiyat dahil Yedi Ada seferine hazineden toplam 78.342,5 kuruş harcadığı görüldü. Gelir olarak ise Rus generali vasıtasıyla Zenta ve Kefalonya'daki Fransızlar'dan elde edilen 18.879,5 kuruş kayıtlara geçti (BA, C. HR, nr. 1988, 7531). Adalardaki 3036 esir Fransız askeri kiralanan tüccar gemileriyle tahliye edildi (BA, C. HR, nr. 1277, 7531). Osmanlı Devleti adaların savunması için bir süre aske-

rini bölgede tuttu. Daha sonra Yedi Ada'da geçici olarak 3000 Rus askerinin konuşlandırılması kararlaştırıldı. Bu sayı zamanla 600'e kadar indi. Rusya'nın bölgeyi terketmeme politikaları sebebiyle bu askerî garnizon bölgede devamlı kalmayı sürdürdü (BA, HAT, nr. 5763-A, 7666-A; Uzunçarşılıoğlu, I/3-4 [1937], s. 628-632).

Yedi Ada harekâtı sona erince sıra buraların idaresine dair düzenlemelere geldi. Osmanlı ve Rus yetkililerinin İstanbul'da yaptıkları müzakereler neticesinde 21 Mart 1800 tarihli on iki maddelik bir kuruluş sözleşmesi imzalandı. Buna göre daha önce Venedik'e ait olan Korfu, Kefalonya, Ayamavra, Zanta, İtaki, Pakso ve Çuka adaları ile Mora yarımadası ve Arnavutluk sahilindeki bütün adalar Cezâyir-i Seb'a-i Müctemia Cumhuru adıyla özerk bir siyasi yapı bünyesinde toplanıyordu (BA, C. DH, nr. 1480; Cevdet, VII, 51). Şeklen de olsa Yedi Ada'nın sınırlarına Venedik Cumhuriyeti'nin Arnavutluk tarafındaki topraklarından Parga, Preveze, Voniça (Vonița) ve Butrinto dahil edildi. Yeni oluşum iç işlerinde serbest, dış işlerinde Osmanlı Devleti'ne bağlı olacak, vergi verecek ve Rusya'nın kefaleti altında bulunacaktı. Antlaşmayı Osmanlılar adına Rumeli Kazaskeri İbrâhim İsmet Bey ile Reisülküttâb Ahmed Âtîf Efendi, Rusya adına İstanbul ortaelçisi Basili Tamara imzaladı. Yedi Ada'nın dâhilî ve hâricî idaresi, Osmanlılar'a bağlı Dubrovnik (Raguza) Cumhuru'nda olduğu gibi halkın ileri gelenlerinden oluşacak bir senato vasıtasıyla yürütülecek, yönetimine dair Osmanlı Devleti ve Rusya tarafından daha sonra ayrıntılı bir nizamnâme düzenlenecekti. Osmanlı Devleti, Dubrovnik'e tanınan ticarî ayrıcalıkların aynısını Yedi Ada Cumhuriyeti ahalisine vermeyi kabul ediyordu. Cumhuriyetin tüccar ve kapitanları eskisi gibi Karadeniz'deki ticaretlerini kendilerine ait bandıra ile yapabileceklerdi; ahalisinden Osmanlı ülkesinde ikamet edenlerle ticaret yapanların muamelelerini yürütmek için konsolos tayin edecekti. Her üç yılda bir olmak üzere devlete 75.000 kuruş cizye verilecekti. Parga, Preveze, Voniça ve Butrinto, Osmanlı egemenliğinde kalacak, halkı antlaşmanın imzalanmasından itibaren iki yıl vergiden muaf tutulacaktı. Özerk statüsünden ötürü buralardaki kiliselerin tamarine ve yeni kilise yapımına izin veriliyordu. Kuruluş antlaşması en geç iki buçuk ay içinde onaylanacaktı (BA, C. HR, nr. 1383, 1988, 4554, 4602, 4672, 4691, 5178; Cevdet, VII, 51).

Antlaşmanın imzalanmasının hemen ardından Osmanlı Devleti bütün ilgili daire

Yedi Ada bandırası (BA, Hatt-ı Hümayun, nr. 175/7610A) ve Yedi Ada İstanbul konsolosunun mührü (BA, Cevdet-Hariciye, nr. 3480)

YEDİ ADA CUMHURİYETİ

ve eyaletlere emirler göndererek bu kuruluşu duyurdu ve onlara ait tüccar gemilerinin Osmanlı denizlerinde serbestçe dolaşabilecekleri bildirildi (BA, DVN. DVE, d, nr. 105/1, 1-170; BA, C. HR, nr. 2050, 2111, 4691). Fransa, Mısır'da müttefiklere mağlûp olunca İngiltere ile imzaladığı 27 Mart 1802 tarihli Amiens Antlaşması'nın 9. maddesiyle cumhuriyeti resmen tanıdı. Bu antlaşmadan kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti ile Fransa arasında 25 Haziran 1802 tarihli barış antlaşması ile kuruluş resmen teyit edildi (Erim, I, 213-217). Cumhuriyet kuruluşu üzerine yeni devletin sembolü olacak bayrağı belirlendi. Cumhuriyet vatandaşlarının seyahat ve ticarette kullanacakları bandıranın mavi zemin üzerine insan yüzü ve kanatlı bir aslanın tuttuğu, cumhuriyet adaları temsil eden yedi ok, bunun alt tarafında 1800 tarihi ve onun da alt kısmında haç işaretini ihtiva etmesi kararlaştırıldı. Cumhuriyetin coğrafi ve dinî yapısını temsil eden bu semboller yanında Osmanlı egemenliğini göstermek için bandıranın sol üst köşesine kuruluş tarihine işaretten "hicrî 1214" yazılması yeterli bulundu (BA, HAT, nr. 7600, 1601-B, nr. 7662; Uzunçarşılıoğlu, I/3-4 [1937], s. 632-634).

Cumhuriyetin idarî nizamnâmesine 18 Kasım 1803 tarihinde Osmanlı, Rus, İngiliz ve cumhuriyet yetkililerinin müzakere neticesinde son şekli verildi (BA, HAT, nr. 7601). Yedi Ada'nın dâhilî ve hâricî işleyişini düzenleyen yedi bend ve 212 maddelik bu nizamnâme hazırlanırken halkın alışık olduğu eski dönem Venedik kanunlarından da istifade edildi. Nizamnâmenin on yedi maddeden müteşekkil ilk kısmı cumhuriyetin şekli yapısı ve dayandığı temellerin izahına ayrıldı. Burada sınırlar belirlendikten sonra Katoliklik dahil diğer inançlara karşı saygılı olmak şartıyla Rum Ortodoks mezhebinin asıl kabul edildiği vurgulanmaktaydı. Ayrıca cumhuriyeti yönetecek soylu sınıfının nitelikleri ortaya konularak en geç 1803 yılı Eylülüne kadar her bir adanın kendi temsilcisini belirlemesi isteniyordu (1-17. maddeler). İkinci bendde cumhuriyetin dâhilî idaresi ele alınmakta ve soylulardan meydana gelen senatonun görevleri belirtilmekteydi. Nizamnâme metni cumhuriyet senatosunda onaylandıktan sonra bir nüshası Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıklarına işaret eden bir yazı ile birlikte Bâbü'lî'ye takdim edildi (*Cezâyir-i Seb'a-i Müctemî'a Cumhuriyet Nizamnâme-i Dâhilîsi*, vr. 1^a-28^b; *Muahedât Mecmuası*, IV [1298], s. 28-35). Anayasada 1803 düzenlemelerinin kabulünün ardın-

dan oluşturulan ilk senatonun başkanlığına George Theotakis getirildi. Osmanlı Devleti, Yedi Ada yönetimi kurulunca ileri gelenlerine rütbelerine göre çeşitli hediye ve nişanlar gönderdi (BA, C. HR, nr. 3387).

Osmanlı Devleti, Yedi Ada Cumhuriyeti anayasanın uygulanmasında usulsüzlükler yaşanmaması için Korfu'da muhafız sıfatıyla bulundurduğu Mustafa Ağa'yı beraberinde evlâd-ı fâtihân askeri olduğu halde İçkale'de oturmaya şartıyla yetkilendirdi (BA, C. AS, nr. 17582; BA, C. HR, nr. 1770). Ardından Korfu nâzırı olarak bir memur ve yanında bir tercüman istihdam edilmeye başlandı. Bunların maaşları hazineden karşılanıyordu. Aynı şekilde Rusya da dâhilî nizamın teftiş için bir memurunu görevlendirdi. Yedi Ada Cumhuriyeti tüccarının Osmanlı topraklarında serbestçe yapacağı ticarette gümrük oranları belirlendi. Adaların ticarî faaliyet gösterecekleri önemli liman şehirlerinde konsolos bulundurabilmeleri sağlandı. Yedi Ada'nın Osmanlı Devleti'ne üç yılda bir ödeyeceği toplam vergi cumhuriyetin bütün vatandaşlarını kapsadığından İstanbul'da yaşayanların da cizye mükellefiyetinden muaf tutulması sağlandı. Bu arada Yedi Ada'nın Osmanlı Devleti'ne bağlılığı dikkate alınarak onun dış politikalarına uygun hareket edilmesi, meselâ savaş halinde bulunulan ülkelerle ticaret yapılmaması gibi hususlar karara bağlandı. Osmanlı topraklarından Yedi Ada'ya gelenler altı ayda bir İstanbul'a bildirilecek, buraya yerleşmek isteyenlere izin verilmeyecekti. Osmanlı Devleti ancak savaş durumunda cumhuriyet idaresine haber vermek şartıyla bölgede donanma bulundurabilecekti.

Yedi Ada Cumhuriyeti kuruluş sonrası da devletler arası dengelerin muhatabı olmaya devam etti. 9 Temmuz 1807 tarihinde Rusya ile Fransa arasında Tilsitt Antlaşması imzalandığında Rusya, antlaşmanın gizli 2. maddesinde Lehistan Krallığı'nın yeniden kurulması ısrarından vazgeçmesi karşılığında Yedi Ada Cumhuriyeti üzerindeki haklarını Fransa'ya devretmeyi kabul etti. Fransa bu antlaşmanın ardından 17.000 askerini yollayarak Yedi Ada'yı teslim aldı. Bu esnada çok önemli iç karışıklıklarla uğraşan ve 1806'dan beri Rusya ile savaş hali devam eden Osmanlı Devleti, Fransa'yı karşısına almak istemediğinden Yedi Ada Cumhuriyeti üzerindeki hâkimiyetinden vazgeçmek zorunda kaldı. Ancak Fransa'nın bu egemenliği uzun sürmedi. Adaların stratejik konumu, XIX. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz'deki güç den-

gelerini yakından izleyen ve kontrol altına tutmaya çalışan İngiltere'yi harekete geçirdi. İngilizler bölgede donanma bulundurmaya başladılar. İngiliz kuvvetleri 1809'da Zanta, Kefalonya ve Çuka'da, 1810'da Ayamavra'da, 1814'te Pakso'da denetimi sağladılar. Yedi Ada Cumhuriyeti'nin tamamen İngiliz hâkimiyetine geçmesi ise Avrupa'yı yeniden şekillendiren 1815 Viyana Kongresi sonucunda mümkün olabildi. Osmanlı Devleti'nin katılmadığı kongrenin ardından 5 Kasım'da Paris'te İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya arasında imzalanan bir mukavelenâme ile adaların İngiltere'ye bırakılması kararlaştırıldı. Buna göre Yedi Ada Cumhuriyeti İngiltere kralının himayesinde, 21 Mart 1800 tarihinde Osmanlılar'la Ruslar arasında imzalanan antlaşmada belirlenen sınırlarını muhafaza etmek şartıyla bağımsızlığını sürdürecekti. İngiltere cumhuriyete hâkim olunca diğer sömürgelerine tayin ettiği idareciler statüsünde yüksek komiser sıfatıyla Sir James Campbell'i görevlendirdi. İki yıl sonra kapsamlı bir yeni anayasa hazırlandı. Bu arada cumhuriyetin yeni bayrağı, eski bandırada Osmanlı Devleti'ni temsil eden 1214 hicrî tarihin yazıldığı sol üst kısma İngiliz kraliyet bayrağının konulmasıyla oluşturuldu.

Osmanlı Devleti, Yedi Ada kararından hoşnut olmadı; bu kararı devletler arası hukuka aykırı bulan yorumlar yapıldı. Cumhuriyetin Rumeli tarafındaki arazisinin durumu Fransızlar'la olduğu gibi İngilizler'le de tartışmalara yol açıyor, öte yandan Yan-ya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın bölgedeki ağırlığı devam ediyordu. Meselenin çözümü için İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında 24 Nisan 1819 tarihinde bir anlaşma yapıldı. Buna göre Bâbü'lî, Yedi Ada'nın İngiltere'ye devrini, İngiltere de Parga, Preveze, Voniça ve Butrinto'nun Osmanlı egemenliğinde kalmasını onaylıyordu. Bu tarihten sonra cumhuriyet vatandaşlarına tanınan ticarî imtiyazlar yerine İngiltere halkına uygulanan usullerin geçerliliği kabul edildi. Ayrıca İstanbul'daki Yedi Ada Cumhuriyeti vatandaşlarından burada kalan ve emlak sahibi olanlarının istemeleri durumunda Osmanlı tâbiyetine geçmeleri veya en geç bir yıl zarfında mülklerini satıp ülkelerine dönmeleri kararlaştırıldı (BA, C. HR, nr. 742). Osmanlı Devleti, Yedi Ada ile ilişkilerini Korfu'da bulundurduğu şehbenderi vasıtasıyla sürdürdü. Yedi Ada'da İngiliz hâkimiyeti başladıktan sonra Osmanlı Devleti ile ilk sorun 1821 Rum isyanı esnasında yaşandı. Cumhuriyet vatan-

daşı Rumlar isyana destek verdiler. Hatta buradaki İngiliz askerî birliklerinde görev yapan kişilerin Mora'ya geçerek isyancılar liderlik yaptıkları öğrenildi. Bu tarihlerde önemli miktarda zeytin ve zeytinyağı üretilen ve toplam nüfusları 200.000'i bulan bu adalardan gelen yardımlar Bâbü'lî'yi çok rahatsız etti.

Yedi Ada Cumhuriyeti'nin son hâmisî İngiltere 13 Temmuz 1863'te adaları Yunanistan'a devretme kararı aldı. Ardından Viyana Kongresi'ni imzalayan devletler Yedi Ada'nın yeni statüsüne dair Londra'da müzakereler yaptılar ve 14 Kasım 1863 tarihli dokuz maddelik bir anlaşma imzaladılar. Bu karar açıkça 1815 Viyana Kongresi hukukuna aykırıydı. Bu sebeple, Yedi Ada'nın Yunanistan'a verilebilmesi için kongre kararları ile uyum sağlamak için ilgili devletler 29 Mart 1864'te Londra'da bir anlaşma daha imzaladılar. Adalar Yunanistan'a ileride Osmanlı Devleti aleyhine zararlı faaliyetlere izin verilmemek şartıyla devrediliyordu. Son prosedürlerin de tamamlanmasıyla Yunanistan 21 Mayıs 1864'te adaları mülkiyetine geçirdi ve Kont Dimitrios Nikolaou Karousos'ı yöneticiliğe tayin etti. Gelecekte büyük Yunanistan emeli (megali idea) için önemli bir destek mânasına gelen bu karar, Osmanlılar tarafından ertesi yıl İstanbul'da imzalanan 8 Nisan 1865 tarihli bir anlaşma ile onaylandı. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti'nin Yedi Ada ile ilişkileri Korfu'da açılan şehbenderlik vasıtasıyla yürütüldü.

BİBLİYOGRAFYA :

Cezâyir-i Seb'a-i Müctemî'a Cumhuriyeti Nizâm-nâme-i Dâhilîsi, Ministerio Cultura Biblioteca Nacional (Madrid Millî Kütüphanesi Türkçe Yazmaları), nr. 12096, vr. 1^a-28^b; *Mahmud Râif Efendi ve Nizâm-ı Cedîd'e Dair Eseri* (nşr. Kemal Beydilli – İlhan Şahin), Ankara 2001, s. 111-118; *Cevdet, Tarih*, VII, 51, 278-291; VIII, 41-46, 222-245; X, 157-165; XII, 61-100; Henry-White Jervis, *History of the Island of Corfu and of the Republic of the Ionian Islands*, London 1852, tür.yer.; G. Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*, Paris 1900, II, 36-40; Enver Ziya Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, İstanbul 1938, s. 106 vd.; a.mlf., "Yunan Adalarının Fransızlar Tarafından İşgali ve Osmanlı-Rus Münasebatı", *Tarih Semineri Dergisi*, sy. 1, İstanbul 1937, s. 100-125; a.mlf., "İngilterenin Akdeniz Hakimiyeti Hakkında Vesikalar, 1798-1805", *TV*, I/2 (1941), s. 122-134; Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri*, Ankara 1953, I, 23-35, 61-71, 205, 211, 213-217, 219-232, 255-258; İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara 1989, s. 161 vd.; Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1994, s. 39-52; Hüseyin Baha Öztunç, *Yedi Ada Cumhuriyeti* (yüksek lisans tezi, 2007), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; *Muâhedât Mecmuası*, IV, İstanbul

1298, s. 28-35; İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, "Arşiv Vesikalarına Göre Yedi Ada Cumhuriyeti", *TTK Belleten*, I/3-4 (1937), s. 627-639; H. Temperley, "Documents Illustrating the Cession of the Ionian Islands to Greece, 1848-70", *The Journal of Modern History*, IX/1, Chicago 1937, s. 48-55.

ALİ FUAT ÖRENÇ

YEDİ GÖK

(bk. SEMA).

YEDİ HARF

(bk. el-AHRUFÜ's-SEB'A).

YEDİ KIRAAT

(bk. KIRAAT).

YEDİ MEŞ'ALECİLER

1928'de yedi şair ve yazarın kurduğu edebî topluluk

(bk. MEŞ'ALE).

YEDİKULELİ SEYYİD ABDULLAH

(bk. ABDULLAH EFENDİ, Hâşimîzâde).

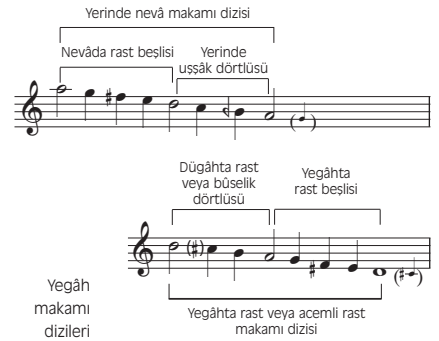
YEGÂH

(٧٤٠)

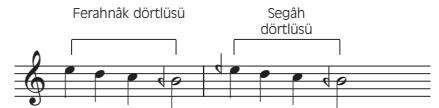
Türk müzikisinde bir birleşik makam.

Seydî'nin *el-Matla*'nda şubeler arasında zikrettiği yegâh Türk müzikisinin yegâh perdesinde karar eden, inici seyir özelliğine sahip makamlarından biridir. Makamın dizileri yerindeki nevâ makamı (yerinde uşşak dörtlüsü + nevâda bûselik beşlisi) dizisine yegâhta rast makamı (yegâhta rast beşlisi + düğâhta rast veya bûselik dörtlüsü) dizisinin eklenmesiyle elde edilmiştir. Yegâh makamı, bazan da besteleyen formun büyük veya küçük oluşuna göre nevâ makamı dizisine yegâhta sadece rast beşlisinin eklenmesi ve bununla karar etmesi şeklinde de kullanılmıştır. Kâr, beste, ağır ve yürük semâilerle peşrevlerde makam bütün teferruatıyla icra edilirken şarkı gibi küçük formlarda ikinci şekil tercih edilir. Makamı teşkil eden ikinci dizi yani yegâhtaki rast dizisi, bazan ve özellikle inici seyirde nîm-hicaz (do diyez) perdesinin atılması sonucu acemli rast dizisi halinde de kullanılmıştır. Bu durumda

yegâhtaki rast dizisinin üst bölgesi, yani düğâh perdesi üzerindeki dörtlü bûselik dörtlüsü olacaktır.

Yegâh makamının güçlüsü nevâ makamının da güçlüsü olan nevâ perdesidir ve bu perdede rast çeşniyle makamın yarım karar yapılır. Yarım karar sırasında nîm-hicaz perdesi de yeden olarak kullanılır. İkinci merteye güçlü ise üzerinde üç ayrı çeşni bulunan düğâh perdesidir. Makam iki ayrı diziden meydana geldiği için asma kararlar bakımından zengindir. Yine kullanılan forma göre her iki makamın asma kararları kullanılabilir. Nevâ makamının asma kararları şunlardır: Eviçte segâh çeşniyle tiz taraftan tiz bûselik perdesi kullanılarak inilirse ferahnâk çeşniyle asma karar yapılabilir. Ayrıca segâh perdesinde de segâhlı veya ferahnâklı asma karar imkânı vardır. Ayrıca çârgâhta çârgâhlı, segâhta segâhlı ve rast perdesine düşlülüp rastlı asma kararlar yapılabilir.

Bunlardan başka düğâh perdesi de bu makam için çok önemli bir asma karar perdesidir. Çünkü bu perde nevâ makamının durak perdesidir ve aynı zamanda yegâhtaki rast dizisinin güçlü sesi durumundadır. Bu sebeplerle düğâh perdesi üzerinde üç ayrı çeşni dörtlü halinde yer alır. Bunlar yerindeki nevâ dizisinin pest tarafı olarak düğâhta (yerinde) uşşak dörtlüsü, yegâhtaki rast dizisinin tiz tarafı olarak düğâhta rast dörtlüsü, yine yegâhtaki acemli rast dizisinin tiz tarafı olarak düğâhta bûselik dörtlüsüdür. Bu perdede de belirtilen çeşnilerle asma kararlar yapılabilir.

Nevâ seyri esnasında rast perdesine düşlülürse bu perdede de rastlı asma karar yapılabilir. Yegâh perdesindeki rast dizisinin seyri sırasında rast perdesindeki asma karar rast veya yukarıdan inilirken nîm-